

УДК 369.22

Вікнянська А.О.
кандидат економічних наук,
асистент кафедри туризму та економічної теорії
Буковинського державного фінансово-економічного університету

ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ТА ЗАХИСТУ МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ

У статті розглянуто необхідність упровадження інституту соціального страхування та захисту материнства в Україні, що дасть змогу мінімізувати вплив соціального ризику та його форм. Запропоновано джерела формування, напрями використання та резервування, нормативно-правове, організаційне та інформаційне забезпечення інституту соціального страхування та захисту материнства в Україні.

Ключові слова: фінансовий механізм соціального страхування та захисту материнства, інститут соціального страхування та захисту материнства, жіноча робоча сила, бюджет, дохід.

Вікнянская А.А. ПОДХОД К ФОРМИРОВАНИЮ ИНСТИТУТА СОЦИАЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ И ЗАЩИТЫ МАТЕРИНСТВА В УКРАИНЕ

В статье рассмотрена необходимость внедрения института социального страхования и защиты материнства в Украине, что позволит минимизировать влияние социального риска и его форм. Предложены источники формирования, направления использования и резервирования, нормативно-правовое, организационное и информационное обеспечение института социального страхования и защиты материнства в Украине.

Ключевые слова: финансовый механизм социального страхования и защиты материнства, институт социального страхования и защиты материнства, женская рабочая сила, бюджет, доход.

Viknianska A.O. THE APPROACH TO THE FORMATION OF THE INSTITUTE OF SOCIAL INSURANCE AND MATERNITY PROTECTION IN UKRAINE

The article discusses the need to introduce the institute of social insurance and maternity protection in Ukraine, which will minimize the impact of social risk and its forms. Proposed sources of formation, areas of usage and reserving, regulatory and legal, organizational and informational support of the Institute of social insurance and maternity protection in Ukraine.

Keywords: financial mechanism of social insurance and maternity protection, institute of social insurance and maternity protection, women's labor force, budget, income.

Постановка проблеми. Сучасний трансформаційний стан національної економіки характеризується посиленням соціально-економічних та політичних диспропорцій, що мають дестабілізуючий вплив на суспільство, з помітними негативними змінами у рівні та якості життя населення, що сприяє наростанню міжрегіональних суперечностей та унеможливленню процесів відтворення робочої сили.

У сучасних кризових умовах економіки України гостро стоїть потреба забезпечення розвитку та зростання добробуту громадян, тому необхідним є пошук шляхів формування всеохоплюючої та універсальної системи соціального страхування та захисту материнства в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження зазначеної проблеми зробили зарубіжні вчені Кайлова О.В. [4], Савельєва Ю.А. [6], Мокрецов С.С., Левин М.І., Шилова Н.В., Карабчук Т., Нагерняк М., Арженовский С., Артамонова Д. Проте залишається багато невизначених питань саме щодо соціального страхування та захисту материнства в Україні.

Мета статті полягає в окресленні можливих схем формування фінансового механізму соціального страхування та захисту материнства в Україні, формування та організації фінансових відносин для належного матеріального забезпечення жінок у період вагітності та пологів та відтворення їх робочої сили в післяпологовому періоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливої уваги заслуговує процес відтворення жіночої робочої сили, у зв'язку з цим підвищується увага до державної форми регулювання відтворення робочої сили, а саме до соціальної політики держави та системи соціального захисту, адже Україна кон-

ституційно проголосила себе соціальною державою, тому, з огляду соціальної політики, соціальне страхування, є складовою частиною соціального захисту населення, що дає змогу зберегти відповідні стандарти рівня та якості життя людини за настання соціального ризику [1].

Поняття «соціальний захист материнства» та «відтворення жіночої робочої сили» рідко згадується в наукових працях, а в законодавчій базі досі немає трактувань. Соціальний захист материнства працюючих громадян можна розглядати як сукупність фінансових відносин, що виникають під час відшкодування втраченого внаслідок вагітності, пологів та післяпологового періоду трудового доходу за рахунок добровільної та обов'язкової (державної) форм соціального захисту.

Виконання жінкою репродуктивної функції зумовлює виникнення низки супутніх ризиків:

- зменшення сукупного сімейного доходу або його втрата;

- витрати, що зумовлені необхідністю обстеження в спеціалізованих медичних закладах;

- витрати, що виникають через ускладнення під час вагітності та після пологів;

- додаткові витрати, що пов'язані із народженням дитини.

Отже, репродуктивний період жінки характеризується виникненням різного роду ризиків, у тому числі соціального ризику та його прояву, оскільки вагітність та пологи супроводжуються, з одного боку, загрозою та патологією в період вагітності, пологів, післяпологовому періоді, а також загрозою материнської та дитячої смертності, з іншого – втратою або зниженням сукупного сімейного доходу; додатковими витратами, пов'язаними з народженням дитини, витратами на лікування та обстеження.

Частково витрати, які виникають після народження дитини, компенсуються одноразовою допомогою при народженні дитини, проте, з огляду на відсутність в Україні загальнообов'язкового медичного страхування, доцільно створити всеохоплюючу систему соціального страхування та захисту материнства.

Слід зазначити, що матеріальною і правовою гарантією охорони материнства та дитинства є допомога по вагітності та пологах. У Міжнародному пакті про економічні та культурні права (стаття 10) зазначено, що «особлива охорона повинна надаватися матерям до і після пологів». Протягом цього періоду працюючим матерям повинна надаватися оплачувана відпустка або відпустка з достатньою соціальною допомогою [2]. У Конституції України зазначено, що саме сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Згідно із цим міжнародним актом і чинною Конституцією право жінок у період вагітності та пологів на державне соціальне страхування закріплено в Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» [3]. Однак конституційне та законодавче проголошення захисту та підтримки ще не означає їх ефективного здійснення, оскільки потрібним є дієвий, реально функціонуючий механізм такого захисту.

Держава визнає необхідність охорони здоров'я жінок у період вагітності та пологів із подальшим відтворенням їх робочої сили. Для цього вагітним жінкам надається спеціально оплачувана відпустка, мета якої – відшкодування втраченого заробітку.

Соціальний захист материнства працюючих громадян виконує функції:

- демографічну (через механізм надання допомог, програм, сертифікатів стимулюється народжуваність і виявляється вплив на демографічний процес);
- економічну (через надання допомог, фінансування програм відбувається вирівнювання доходів громадян у період материнства, компенсація втраченого доходу в результаті настання ризику – втрати трудового доходу. Крім того, за добровільної форми захисту громадяни стають учасниками економічних відносин під час відкриття банківських вкладів, купуючи страхові продукти і отримуючи виплати з цільового фонду організації);
- соціальну (необхідність громадянам відновити фізичні, професійні, психологічні якості).

У країнах Європейського Співтовариства відпустка по вагітності та пологах надається на термін від 84 до 196 календарних днів. До прикладу, в Італії – 151 день, у Данії – 196, у Великобританії – 126, у Князівстві Люксембург і Франції – 112, у Португалії – 90, в Ірландії – 84, у Греції – 105 та ФРН – 92–126 днів [4].

У СРСР із 1963 р. тривалість післяпологової відпустки залежала від характеру пологів. Питання про тривалість цієї відпустки входило до компетенції медичних працівників і регламентувалось Інструкцією про порядок надання відпустки при патологічних пологах, затвердженою Міністерством охорони здоров'я СРСР. У Росії надається оплачувана декретна відпустка в разі викидня, що настав після закінчення 196 днів вагітності, на загальних підставах, як і в разі нормальних пологів.

Отже, в Україні законодавчо закріплене право жінок на оплачувану відпустку по вагітності та пологах належної тривалості. Відпустка аналогічної три-

валості надається у Великобританії і ФРН, лише в Італії та Данії жінкам надають більш тривалу відпустку.

На нашу думку, враховуючи належність окремих територій України до зон радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, слід визначити тривалість декретної відпустки жінкам, які проживають на цих територіях, залежно від категорії радіоактивного забруднення. З кожним роком у цих зонах збільшується кількість дітей із різними патологіями, набутими в період внутрішньоутробного розвитку. Фінансовий аспект цієї проблеми пов'язаний із виникненням додаткових витрат, що зумовлені необхідністю медичних обстежень та більш тривалим періодом відтворення робочої сили у післяпологовому періоді. Слід встановити залежність тривалості відпустки по вагітності та пологах від стану радіаційної ситуації конкретної місцевості.

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що в Україні відсутня практика фінансування загрози в період вагітності жінки та догляду нею за дитиною, що пов'язано з необхідністю додаткових витрат на профілактичний огляд чи лікування.

Зниження сукупного сімейного доходу у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, пов'язаною з народженням дитини, поглиблює вплив соціального ризику, при цьому одноразову допомогу при народженні дитини не враховуємо, з огляду на її цільовий характер.

Деякі дослідники відстоюють думку про необхідність створення окремого Фонду соціального захисту материнства задля максимального відтворення жіночої робочої сили, однак за сучасної соціально-економічної кризи в Україні така можливість відсутня через додаткові адміністративно-управлінські витрати. Враховуючи уніфіковану структуру функціонування цільових позабюджетних соціальних фондів в Україні, управління Фондом соціального страхування та захисту материнства, джерела його надходжень та напрями використання відображено на рис. 1.

Основними завданнями такої політики є:

- підвищення соціального статусу сім'ї з кількома дітьми, посилення потреби в дітях, формування орієнтації на народження не менше двох-трьох дітей;
- створення сприятливих умов для народження і виховання кількох дітей;
- збереження (у тому числі завдяки підвищенню культури регулювання дітонародження) репродук-

Рис. 1. Схема функціонування Фонду соціального страхування та захисту материнства в Україні

Джерело: авторська розробка.

тивного здоров'я, що забезпечує можливість мати бажане число дітей.

Політика, націлена на збільшення народжуваності, повинна бути комплексною й орієнтованою на усунення причин, що визначають її вкрай низький рівень.

Проте існує інша думка, що доцільнішим є запровадження інституту соціального страхування та захисту материнства в Україні задля створення всеохоплюючої та універсальної системи соціального захисту жінок у зазначені періоди, мінімізації впливу соціального ризику та його форм.

Ураховуючи принцип солідарності та субсидування формування і використання фінансових ресурсів, вважаємо доцільним формування інституту соціального страхування та захисту материнства на базі Фонду соціального страхування в межах реформованої структури.

Діяльність відділу соціального страхування материнства та експертизи тимчасової непрацездатності та якості медичних послуг, зокрема сектору соціального страхування материнства (створений за рахунок реорганізації сектору надання матеріального забезпечення), передбачатиме такий комплекс функцій:

– виплату допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами;

– виплату одноразової допомоги при народженні дитини (до моменту реалізації програм «Сімейний капітал» та «Обов'язкове соціальне страхування на період вагітності та пологів»).

Основні цілі інституту соціального страхування та захисту материнства відображено на рис. 2.

Фінансовий механізм соціального страхування у зв'язку з материнством передбачає детальний аналіз формування та використання фінансових ресурсів, що будуть спрямовані на соціальний захист материнства в Україні. Обґрунтуємо можливі додаткові джерела формування фінансових ресурсів:

- страхові внески страхувальників-роботодавців і застрахованих осіб;
- частина податку на доходи фізичних осіб;
- благодійні внески підприємств, установ, організацій та фізичних осіб;
- асигнування з державного бюджету України;
- інші надходження, не заборонені законодавством України.

Страхові внески страхувальників роботодавців і застрахованих осіб. Передбачається віднести до складу платників страхових внесків:

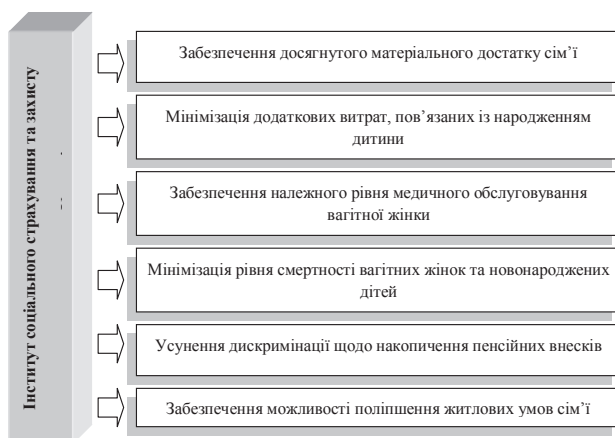

Рис. 2. Основні цілі формування інституту соціального страхування та захисту материнства в Україні

Джерело: запропоновано автором.

• юридичних (підприємства, установи, організації) та фізичних осіб, які в межах трудових відносин використовують працю фізичних осіб;

• осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності та господарювання або у фізичних осіб;

• членів колективних підприємств, сільськогосподарських та інших виробничих кооперативів;

• осіб, які забезпечують себе роботою самостійно (осіб, які займаються підприємницькою, адвокатською, нотаріальною, творчою та іншою діяльністю, пов'язаною з одержанням доходу безпосередньо від цієї діяльності).

Об'єктом нарахування страхових внесків пропонуємо встановити:

– суму нарахованої основної та додаткової заробітної плати, інші виплати заохочувального та компенсаційного характеру, у тому числі в натуральній формі, що визначаються відповідно до Закону України «Про оплату праці» [5];

– суми винагороди за умовами виконання робіт (надання послуг) цивільно-правових договорів;

– сума допомоги або компенсація відповідно до чинного законодавства України.

Тариф у частині сплати страхових внесків до Фонду материнства пропонуємо визначити в розмірі 2% від бази для нарахування страхових внесків у частині збільшення єдиного соціального внеску.

Контролюючі функції в частині правильності обчислення, повноти і своєчасності сплати страхових внесків передати Пенсійному фонду України (за нинішніх умов – Державній фіскальній службі України), який здійснював акумуляцію єдиного соціального внеску з подальшим перерахуванням його до Фондів соціального страхування.

Частина податку на доходи фізичних осіб. Одним із джерел додаткових надходжень коштів до бюджету є збільшення ставки податку на доходи фізичних осіб, які не виховують дітей. Це пов'язано насамперед із перерозподілом частини фінансового навантаження з осіб, які не мають дітей, до сімей, сукупний дохід яких зменшується у зв'язку з народженням та вихованням дитини, адже, як свідчать статистичні дані, кожна нова дитина в сім'ї посуває її на 15–20% до межі бідності [6].

Схожий механізм додаткового акумулювання фінансових ресурсів був використаний у СРСР у 1941–1982 рр. шляхом уведення податку на холостяків. Деякі науковці вважають можливим окрім страхових внесків роботодавців-страхувальників та застрахованих осіб визначити джерелом надходжень Фонду ССЗТВП податку на бездітність.

Отже, визначення підвищеної ставки податку на доходи фізичних осіб, які не мають дітей чи навпаки, – визначення пільг для сімей із дітьми, сприятиме підвищенню рівня матеріального захисту насамперед матерів у період вагітності, пологів та післяпологовому періоді.

Асигнування з державного бюджету України. За рахунок коштів державного бюджету України на цей час виплачуються: одноразова допомога при народженні дитини, допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, допомога одиноким матерям.

Відсутність контролю цільового використання одноразової допомоги при народженні дитини потребує її модифікації в частині:

– сплати основної суми при народженні дитини;

– направлення частини допомоги на формування програм збереження та примноження сімейного капіталу.

Не зменшуючи законних інтересів сімей із дітьми, яким, згідно з чинним законодавством, передбачена одноразова допомога при народженні дитини, ми пропонуємо за прикладом «материнського капіталу» ввести програму «Сімейний капітал» в Україні. Серед інших джерел формування інституту материнства передбачається наявність благодійних внесків та інших надходжень, не заборонених законодавством.

У контексті використання фінансових ресурсів соціального страхування з тимчасової втрати працездатності варто звернути увагу на необхідність передачі функцій у частині виплати допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами відділу соціального страхування материнства та експертизи тимчасової непрацездатності та якості медичних послуг (реформований сектор матеріального забезпечення), що сприятиме наближенню послуг до їх безпосереднього споживача.

Особливої уваги потребують нові форми соціального захисту жінок у період вагітності, пологів та післяпологовому періоді, що забезпечить Сектор соціального страхування материнства відділу соціального страхування материнства та експертизи тимчасової непрацездатності та якості медичних послуг.

Висновки. Створення всеохоплюючої системи захисту материнства передбачає певні функціональні зміни в організації фінансових відносин основних її суб'єктів та потребу в упровадженні новацій у час-

тині підвищення рівня життя сімей із дітьми. Такими новаціями, на нашу думку, можуть стати програма медичного страхування жінок у період вагітності та пологів і програма «Сімейний капітал».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Боков О.В. Теоретичні аспекти соціального страхування / О.В. Боков // Державне будівництво. – Х. : Магістр, 2007. – Вип. 2. – С. 215–217 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2007-2/doc/1/04.pdf>.
2. Міжнародний пакт про економічні та культурні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://constituanta.blogspot.com/2011/02/1966.html>.
3. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» від 18.01.2001 р. № 2240-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2240-14/page>.
4. Кайлова О.В. Опыт семейной политики в странах Европейского Союза: система родительских отпусков / О.В. Кайлова // Политика народонаселения: настоящее и будущее : IV Валентьевские чтения : сб. докл. / Ред. В.В. Елизаров, В.Н. Архангельский. – М. : МАКС Пресс, 2005. – С. 15–20.
5. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>.
6. Савельєва Ю.А. Сучасні виклики можливостям українських жінок у плануванні сім'ї [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.essuir.sumdu.edu.ua/retrieve/55213/516506.pdf>.

УДК 657.44:339.187.6

Джулії Л.В.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту
Хмельницького національного університету

Демчук Ю.А.
студентка
Хмельницького національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ ТА ПРОЦЕДУРИ ЇХ ОБЛІКУ

У статті розглянуто сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку ринку лізингових послуг в Україні. Досліджено роль банків під час формування лізингової угоди, розглянуто облікові процедури лізингових операцій банків, встановлено перспективи подальшого розвитку лізингу за участі банків.

Ключові слова: лізинг, ринок лізингових послуг, облікові процедури, лізингові відносини, банківська система.

Джулий Л.В., Демчук Ю.А. ОСОБЕННОСТИ ЛИЗИНГОВЫХ ОПЕРАЦИЙ В БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЕ И ПРОЦЕДУРЫ ИХ УЧЕТА

В статье рассмотрены современное состояние, проблемы и перспективы развития рынка лизинговых услуг в Украине. Исследована роль банков при формировании лизинговой сделки, рассмотрены учетные процедуры лизинговых операций банков, установлены перспективы дальнейшего развития лизинга при участии банков.

Ключевые слова: лизинг, рынок лизинговых услуг, учетные процедуры, лизинговые отношения, банковская система.

Juliy L.V., Demchuk Y.A. FEATURES LEASING TRANSACTIONS IN THE BANKING SYSTEM AND ITS ACCOUNTING PROCEDURES

In the article the modern condition, problems and prospects of development of the leasing market in Ukraine. The role of banks in the formation of the leasing agreement, considered accounting procedures for leasing transactions of banks established development prospects of leasing the participation of banks.

Keywords: leasing, leasing market, accounting procedures, leasing relations, banking system.

Постановка проблеми. У світовій економіці лізинг займає друге місце за обсягами інвестицій після банківського кредитування. Як фінансова послуга, лізинг сьогодні виступає одним із факторів зростання конкурентоспроможності вітчизняних під-

приємств, покращання якості послуг, підвищення ефективності виробництва і, як наслідок, зміцнення позицій на вітчизняному та світовому ринках. Окрім того, зростання значення ринку лізингових послуг в Україні обумовлене тим, що лізинг є альтернативою